

АНОТАЦІЯ

Шаповалова І.С. Застосування слідчим суддею практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2020.

У дисертації вперше на монографічному рівні комплексно досліджено застосування слідчим суддею практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні.

Проаналізовано генезу кримінального процесуального законодавства, що регламентувало повноваження слідчих суддів (або інших суб'єктів, які в різні періоди здійснювали функцію судового контролю) щодо застосування практики ЄСПЛ при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні та виокремлено три основні періоди, а саме: 1) з 17.07.1997 р. до 13.04.2012 р. (з дати ратифікації ЄКПЛ та до прийняття чинного КПК України); 2) з 13.04.2012 р. до 05.10.2017 р. (з дати прийняття чинного КПК України та до дати ратифікації Протоколів № 15 та № 16 до ЄКПЛ); 3) з 05.10.2017 р. до теперішнього часу (з дати ратифікації Протоколів № 15 та № 16 до ЄКПЛ). Визначено характерні ознаки, які притаманні кожному із вищезазначених періодів.

Сформульовано визначення поняття «застосування слідчим суддею практики ЄСПЛ під час здійснення судового контролю у кримінальному провадженні» як правову форму діяльності слідчих суддів, що спрямована на забезпечення прав і свобод осіб, гарантованих ЄКПЛ, шляхом ухвалення судових рішень за результатами розгляду клопотань, заяв та скарг учасників кримінального провадження, з урахуванням практики ЄСПЛ.

Доведено, що предметом застосування слідчим суддею практики ЄСПЛ під час здійснення судового контролю у кримінальному провадженні є норми ЄКПЛ та правові позиції ЄСПЛ, які застосовуються слідчими суддями під час реалізації своїх

повноважень у кримінальному провадженні та визначено межі такого застосування, а саме під час: досудового провадження; здійснення міжнародного співробітництва та виконання судових рішень.

Запропоновано систему суттєвих ознак діяльності слідчих суддів щодо застосування практики ЄСПЛ під час здійснення судового контролю у кримінальному провадженні, яка включає в себе: 1) суб'єктами її здійснення виступають лише слідчі судді. Інші учасники не можуть бути суб'єктами застосування практики ЄСПЛ під час здійснення судового контролю, хоча така діяльність відбувається за їх ініціативою під час подання клопотань, скарг, заяв; 2) здійснюється під час судового контролю в межах наданих повноважень слідчому судді; 3) спрямована на забезпечення прав і свобод осіб, гарантованих ЄКПЛ; 4) здійснюється за встановленою законодавством процедурою, призначенням якої є ухвалення законних, обґрунтованих, своєчасних і справедливих рішень; 5) її результатом є ухвалення індивідуально-правових рішень, які мають конкретного адресата – учасників кримінального провадження; 6) має юридично-оформлений характер – завжди завершується ухваленням рішення слідчим суддею, що є обов'язковим для виконання.

За результатами вивчення доктринальних і нормативних джерел визначено основні стадії застосування практики ЄСПЛ слідчими суддями під час здійснення своїх повноважень: 1) встановлення фактичних обставин, викладених у зверненні учасників кримінального провадження до слідчого судді та норми ЄКПЛ, яка гарантує права і свободи людей, що були порушені під час здійснення кримінального провадження або планується обмежити під час проведення процесуальних дій в результаті ухвалення відповідного рішення слідчим суддею; 2) відбір і аналіз практики ЄСПЛ, що включає в себе дії по відшукуванню конкретних рішень, які відповідають обставинам, встановленим на першому етапі; 3) ухвалення слідчим суддею відповідного рішення з урахуванням практики ЄСПЛ.

Доведено, що функціональним призначенням застосування практики ЄСПЛ під час здійснення судового контролю у кримінальному провадженні є забезпечення прав і свобод людини, що гарантовані ЄКПЛ, зокрема: право на свободу та особисту

недоторканність, право на справедливий суд, право на повагу до приватного і сімейного життя, право на ефективний засіб юридичного захисту, право на мирне володіння майном під час виконання слідчим суддею своїх повноважень в межах здійснення судового контролю у кримінальному провадженні, що передбачені ст.ст. 5, 6, 8, 13 ЄКПЛ, а також ст.1 Протоколу 1 до ЄКПЛ.

Удосконалено систему повноважень слідчого судді в межах здійснення судового контролю. Зокрема, обґрунтовано необхідність виключення з кола повноважень слідчого судді повноваження щодо розгляду клопотань установи виконання покарання про конфіскацію речей та предметів, які заборонено використовувати в колоніях, або про передачу їх на зберігання до звільнення засудженого.

Здійснено дослідження процесу реалізації повноважень слідчого судді в контексті застосування практики ЄСПЛ щодо забезпечення прав осіб, що регламентовані ЄКПЛ. Зроблено висновок, що серед усіх повноважень слідчого судді в межах здійснення судового контролю у кримінальному провадженні, найсуттєвіші обмеження та порушення прав, гарантованих ЄКПЛ, відбуваються під час: 1) застосування процесуальних заходів примусу, пов'язаних з ізоляцією особи; 2) проведення слідчих (розшукових) дій у примусовому порядку або без добровільної згоди особи; 3) розгляду скарг на бездіяльність слідчого та прокурора щодо обмеження права на доступ до суду; 4) застосування процесуальних заходів, під час яких передбачена можливість втручання в майнові права особи; 5) забезпечення реалізації прав підозрюваного та розгляду заяв про відвід у разі виникнення сумнівів у відсутності неупередженості.

Доведено, що кримінально процесуальне законодавство України в частині регламентації повноважень слідчих суддів щодо забезпечення прав людини, гарантованих ст.ст. 5, 6, 8, 13 та ст.1 Протоколу 1 до ЄКПЛ - в цілому відповідає вимогам ЄКПЛ, проте не достатньо врегульованими залишаються ряд питань, зокрема: 1) відсутність критеріїв оцінки слідчими суддями доцільності та пропорційності обмеження наступних прав: на свободу та особисту недоторканність; на повагу до приватного і сімейного життя, а також на мирне

володіння майном; 2) недосконалість процесуального механізму та відсутність регламентованого обов'язку слідчих суддів забезпечувати особам, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування, реалізацію процесуальних гарантій, передбачених в ч.3 ст.6 ЄКПЛ; 3) недостатність дієвих процесуальних засобів, які б надавали слідчому судді, в межах здійснення судового контролю, можливості реагувати на виявлені порушення прав людини, тощо.

Обґрунтовано, що, з метою ефективного забезпечення прав людини, що гарантовані ст. ст. 5, 6, 8, 13 ЄКПЛ, ст.1 Протоколу 1 до ЄКПЛ, слідчим суддям доцільно застосовувати під час реалізації своїх повноважень, особливо під час вирішення питань, що найбільш не врегульовані в кримінальному процесуальному законодавстві України та є постійним предметом розгляду заяв в ЄСПЛ проти України, норми ЄКПЛ та враховувати правові позиції ЄСПЛ, які містяться в його рішеннях, що систематизовані в Додатку Д, як такі, що найбільш змістовно відповідають контекстному наповненню основних норм КПК України та застосовуються слідчими суддями в межах здійснення судового контролю у кримінальному провадженні.

Аргументована необхідність доповнення КПК України нормою, яка б передбачала механізм своєчасного реагування на виявлені слідчим суддею порушення прав особи шляхом постановлення окремої ухвали під час здійснення судового контролю, задля надання слідчим суддям реальної можливості впливати на забезпечення прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Сформульовано поняття «ефективність застосування слідчим суддею практики ЄСПЛ під час здійснення судового контролю у кримінальному провадженні» як показник діяльності слідчих суддів щодо здатності повною мірою забезпечити захист прав, свобод і інтересів осіб під час звернення до практики ЄСПЛ при реалізації своїх повноважень в межах здійснення судового контролю у кримінальному провадженні.

Запропоновано напрями підвищення ефективності застосування слідчим суддею практики ЄСПЛ при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні, що передбачають, зокрема, і необхідність внесення змін до КПК

України.

Результатом практичного впровадження положень дисертації є те, що вони можуть бути використані та використовуються у науково-дослідницькій сфері – для подальших досліджень кримінально-процесуальних проблем функціонування інституту слідчого судді та застосування практики ЄСПЛ у кримінальному процесі; у законотворчій діяльності – для удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо застосування слідчим суддею практики ЄСПЛ при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні (лист комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної ради України №04-18/12-484 від 13.03.2019 року, лист члена комітету Верховної ради України з питань правової політики № 114-244/2019 від 24.12.2019 року); у навчальному процесі – для організаційно-методичного та інформаційного забезпечення при підготовці навчальних посібників, підручників, курсів лекцій, методичних вказівок, а також при вивченні відповідних розділів кримінально процесуального права (довідка Дніпропетровського регіонального відділення Національної школи суддів України №10-06/874 від 11.11.2019 року, акт впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 02.12.2019 року); у практичній діяльності для організаційно-методичного та інформаційного забезпечення діяльності органів досудового розслідування, прокурорів, суддів, адвокатів (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність суддів Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області №185/11337/19/27131/2019 від 26.12.2019 року, довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність адвокатів Дніпропетровської області №265/3-19 від 21.11.2019 року).

Ключові слова: практика ЄСПЛ, ЄКПЛ, кримінальне провадження, слідчий суддя, судовий контроль, повноваження слідчого судді.

SUMMARY

Shapovalova I.S. Application of the practice of the European Court of Human Rights by the investigating judge, in the practice of judicial review in criminal proceedings. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Doctor of Philosophy, 081 – Law. – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 2020.

The application of the case law of the ECHR executed in judicial review in criminal proceedings by the investigative judge is comprehensively researched in the dissertation for the first time at the monographic level.

The genesis of the criminal procedural legislation, which regulated the powers of investigating judges (or other entities that performed the function of judicial control in different periods) on the application of ECtHR practice in judicial control in criminal proceedings, is analyzed and three main periods are identified, namely: 1) 17.07.1997 to 13.04.2012 (from the date of ratification of the ECHR and until the adoption of the current CPC of Ukraine); 2) from April 13, 2012 to October 5, 2017 (from the date of adoption of the current CPC of Ukraine and until the date of ratification of Protocols № 15 and №16 to the ECHR); 3) from 05.10.2017 to the present time (from the date of ratification of Protocols № 15 and (16 to the ECHR). The characteristic features that are inherent in each of the above periods are identified.

The definition of the concept of "application by the investigating judge of the case law of the ECtHR during judicial review in criminal proceedings" as a legal form of investigative judges aimed at ensuring the rights and freedoms of persons guaranteed by the ECHR by making judgments based on applications, applications and complaints criminal proceedings, taking into account the practice of the ECtHR.

It is proved that the subject of application by the investigating judge of the case law of the ECtHR during judicial control in criminal proceedings is the norms of the ECHR and the legal positions of the ECtHR applied by investigating judges in the exercise of their powers ; implementation of international cooperation and execution of court decisions.

The system of essential features of the activity of investigative judges on the application of the case law of the ECtHR in the exercise of judicial control in criminal proceedings is proposed, which includes: 1) the subjects of its implementation are only investigative judges. Other participants may not be the subjects of application of the case law of the ECtHR during the exercise of judicial control, although such activities take place on their initiative during the submission of petitions, complaints, applications; 2) is carried out during judicial control within the limits of the powers granted to the investigating judge; 3) aimed at ensuring the rights and freedoms of persons guaranteed by the ECHR; 4) is carried out according to the procedure established by the legislation, the purpose of which is the adoption of lawful, reasonable, timely and fair decisions; 5) its result is the adoption of individual legal decisions that have a specific addressee – participants in criminal proceedings; 6) has a legal nature – always ends with a decision by the investigating judge, which is binding.

According to the results of the study of doctrinal and normative sources, the main stages of application of the ECtHR practice by investigating judges in the exercise of their powers are determined: 1) during the criminal proceedings or is planned to be limited during the procedural actions as a result of the relevant decision of the investigating judge; 2) selection and analysis of the case law of the ECtHR, which includes actions to find specific solutions that meet the circumstances established at the first stage; 3) adoption by the investigating judge of the relevant decision taking into account the practice of the ECtHR.

It is proved that the functional purpose of the ECtHR practice in judicial control in criminal proceedings is to ensure human rights and freedoms guaranteed by the ECHR, in particular: the right to liberty and security of person, the right to a fair trial, the right to respect for private and family life, the right to an effective remedy, the right to peaceful possession of property during the exercise of the investigative judge's powers within the exercise of judicial control in criminal proceedings, provided for in Art. 5, 6, 8, 13 of the ECHR, as well as Article 1 of Protocol No. 1 to the ECHR.

The system of powers of the investigating judge within the framework of judicial control has been improved. In particular, the necessity to exclude from the powers of the

investigating judge the authority to consider petitions of the penitentiary institution for confiscation of things and objects that are prohibited for use in colonies, or for their transfer to custody until the release of the convict.

A study of the process of exercising the powers of the investigating judge in the context of the application of the case law of the ECtHR to ensure the rights of persons regulated by the ECHR. It is concluded that among all the powers of the investigating judge within the judicial control in criminal proceedings, the most significant restrictions and violations of the rights guaranteed by the ECHR occur during: 1) the application of procedural coercive measures related to the isolation of a person; 2) conducting investigative (search) actions compulsorily or without the voluntary consent of the person); 3) consideration of complaints about the inaction of the investigator and prosecutor regarding the restriction of the right of access to court; 4) application of procedural measures, during which the possibility of interfering in the property rights of a person is provided; 5) ensuring the realization of the suspect's rights and consideration of applications for dismissal in case of doubt in the absence of impartiality.

It is proved that the criminal procedure legislation of Ukraine in terms of regulating the powers of investigative judges to ensure human rights guaranteed by Art. 5, 6, 8, 13 and Article 1 of Protocol № 1 to the ECHR - in general meets the requirements of the ECHR, but a number of issues remain insufficiently resolved, in particular: 1) the absence of criteria for the assessment by investigating judges of the expediency and proportionality of the restriction of the following rights: freedom and personal inviolability; respect for private and family life, as well as peaceful possession of property; 2) imperfection of the procedural mechanism and the absence of a regulated obligation of investigating judges to ensure that persons subject to criminal prosecution implement the procedural guarantees provided for in Part 3 of Article 6 of the ECHR; 3) the lack of effective procedural means that would provide the investigating judge, within the framework of judicial control, the ability to respond to identified violations of human rights, and so on.

It is substantiated that, in order to effectively ensure the rights guaranteed by Art. Art. 5, 6, 8, 13 of the ECHR, Article 1 of Protocol 1 to the ECHR, investigative judges should apply in the exercise of their powers, especially in resolving issues that are not

regulated in the criminal procedure legislation of Ukraine and are a constant subject of applications to the ECtHR. v. Ukraine, the rules of the ECHR and take into account the legal positions of the ECtHR contained in its decisions, which are systematized in Annex D, as those that most meaningfully correspond to the contextual content of the main rules of the CPC of Ukraine and are applied by investigating judges in criminal proceedings.

It is argued that the CPC of Ukraine needs to supplement the norm, which would provide a mechanism for timely response to violations of individual rights by an investigating judge by issuing a separate decision during judicial control, to give investigating judges a real opportunity to influence the rights, freedoms and interests of persons in criminal proceedings. The concept of "effectiveness of the use of the ECtHR by an investigating judge during judicial control in criminal proceedings" is formulated as an indicator of the activity of investigative judges on the ability to fully protect the rights, freedoms and interests of individuals when applying to the ECtHR, in criminal proceedings.

The directions of increase of efficiency of application by the investigating judge of the practice of the ECtHR in carrying out judicial control in criminal proceedings are offered, which provide, in particular, for the need to amend the CPC of Ukraine.

The result of the practical implementation of the dissertation is that they can be used and are used in research - for further research of criminal procedure problems of the institute of investigating judge and the application of ECtHR practice in criminal proceedings; in legislative activity - to improve the criminal procedural legislation of Ukraine on the application by the investigating judge of the case law of the European Court of Human Rights in the exercise of judicial control in criminal proceedings (letter of the Committee on Legislative Support of Law Enforcement Activity of the Verkhovna Rada of Ukraine №04-18/12-484 of 13.03.2019, letter of the member of the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Legal Policy №114-244/2019 of 24.12.2019); in the educational process - for organizational, methodological and informational support in the preparation of textbooks, textbooks, lecture courses, guidelines, as well as in the study of relevant sections of criminal procedure law (reference of Dnipropetrovsk regional branch of the National School of Judges of Ukraine №10-06/874 of 11.11.2019, the act of

implementation of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs of 02.12.2019); in practical activities for organizational, methodological and informational support of the pre-trial investigation bodies, prosecutors, judges, barristers (certificate on implementation of the dissertation results in practical activities of judges of Pavlograd District Court of Dnipropetrovsk Region №185/11337/19/27131/2019 of 26.12.2019, certificate on implementation of the results of dissertation research into practical activities of attorneys of Dnipropetrovsk region №265/3-19 from 21.11.2019).

Keywords: ECtHR practice, ECHR, criminal proceedings, investigating judge, judicial control, powers of an investigating judge.